

V Listině základních lidských práv a svobod najdeme mimo jiné i následující práva:

Článek (oddíl) Hlavy čtvrté Listiny základních práv a svobod	Charakteristika sociálního práva
29 (1)	Ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky.
29 (2)	Mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání.
32 (1)	Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.
32 (2)	Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky.
32 (5)	Rodiče, kteří pečují o děti, mají přitom právo na pomoc státu.

Bereme-li vážně literu ústavního pořádku České republiky, pak tato práva nelze do odvozených zákonných norem vtělit ani s pomocí statusu (chudého) občana v rámci soustavy sociální pomoci, ani s pomocí statusu zaměstnance v rámci soustavy sociálního pojištění. Východiskem jsou sociální dávky navržené podle potřeb specifikovaných kategorií občanů, demograntů.

Interpretovat kategorizované dávky typu demogrant jako totalizující welfare mix, destrující konzervativní a liberální dávky ve jménu sociálně demokratické politické ideologie (Konopásek 1998) je velmi zavádějící. Je tomu totiž právě naopak: tyto dávky umožňují, aby soustavy sociálního zabezpečení byly specifičtější a lépe diskriminovaly ve srovnání s výrazově chudším jazykem statusu občana a zaměstnance, a to bez přímé vazby na to či ono politické zabarvení příslušného úředníka či politika. Tedy: demogrant nikoliv jako totalizující destrukce, nýbrž jako element soustavy sociálního zabezpečení, jež užívá i dalších dobře definovaných soustav nároků v jednom funkčním celku. **System státní sociální podpory je v tomto smyslu možno chápat jako integrální součást celé soustavy sociálního zabezpečení, přičemž jeho specifíkem je – na rozdíl od sociálního pojištění, jehož klienty jsou výdělečně činní pojištění proti definovaným rizikům a soustavy sociální pomoci, která je orientována na chudé – zprostředkování kategorizovaných dávek směřujících k demograntům.**

Je tedy možno uzavřít, že „tři pilíře“ soustavy sociálního zabezpečení tak, jak vznikaly po listopadu 1989, mají svoji logiku a svoje opodstatnění a ze strukturálního hlediska představují adekvátní a do budoucna nosnou institucionální reakci na diferenciaci životních situací, na které může a má reagovat.

Potřeba změn dávkového systému

Z toho, co bylo až doposud řečeno, se ve vztahu k existující podobě systému sociálního zabezpečení nabízí hned několik směrů jeho případných modifikací:

- a) Převést dávky, poskytované dosud v rámci státní sociální podpory a testované v závislosti na příjmu (sociální příplatek, příspěvek na bydlení, příspěvek na dopravu) do nově se tvořícího systému sociální pomoci.
- b) Kromě již dnes v jeho rámci vyplácených kategorizovaných dávek (rodičovský příspěvek, zaopatřovací příspěvek, dávky péče, porodné a pohřebné) do něj znovu zahrnout přídavky na děti, což by vyjadřovalo aplikaci principu solidarity bezdětných občanů s občany, kteří pečují o nezaopatřené děti.¹ Pokud by k tomu ovšem nebyla dostatečná politická vůle, musely by se přídavky na děti z logiky věci zařadit do systému sociální pomoci, což by ztělesňovalo uplatnění principu solidarity bohatých s chudými.

Technické souvislosti, to znamená, zda by pracoviště odpovědná za výplatu dávek v rámci státní sociální podpory a pracoviště vyplácející dávky sociální pomoci byla v budoucnu oddělená či zda by alespoň v některých případech nebylo vhodnější vyplácet oba typy dávek na jednom místě – ponechávám pro tuto chvíli stranou.

Nyní si dovolím ještě dvě poznámky, týkající se širších souvislostí provozu dávkových systémů.

1. Existuje nepoměr mezi výší dávky životního minima (zvláště u rodin s větším počtem nezaopatřených dětí) a výdělku na nebo těsně nad hranicí minimální mzdy. Tento nepoměr – který někdy ústí až do situace, kdy výše této dávky převyšuje možný výdělek – vytváří velké pokušení zcela rezignovat na nalezení práce, tedy aspoň té nabízené na legálním pracovním trhu. Tento problém má své kořeny na začátku devadesátých let. Životní minimum se konstruovalo na základě tehdejších cenových hladin, kdy náklady na domácnost, (zejména na bydlení a služby s ním spojené) byly – ve srovnání s náklady na stravu, ošacení a další životní potřeby jednotlivce – relativně výrazně nižší než je tomu dnes. Mezitím se náklady na provoz společné domácnosti několikanásobně zvýšily, takže nezměněný způsob výpočtu dávek životního minima výrazně znevýhodňuje jednočlenné či máločlenné domácnosti ve srovnání s těmi početnějšími. Druhým zdrojem dnešních problémů byla po dlouhá léta zmrazená minimální mzda, což dále rozevřelo nůžky mezi její uměle nízkou hodnotou a výší podle míry inflace průběžně zvyšovaných dávek životního minima. Oba tyto důležité parametry, významně ovlivňující chování lidí na trhu práce a v sociálním systému, je třeba přizpůsobit změněným poměrům. Současná vláda od roku 1998 postupně, ale vytrvale zvyšuje úroveň minimální mzdy. To je nakročení správným směrem. Je však už nejvyšší čas, aby bylo nově navrženo i životní minimum. Jednou z nezbytných úprav nového způsobu výpočtu této dávky by se mělo stát zvýšení relativní váhy nákladů na domácnost na celkové stanovené částce, doprovázené případně i snižujícími se koeficienty za každou další osobu žijící ve společné domácnosti. Pokud by byly navržené

¹ Srovnej také oddíl 5 článku 32 čtvrté hlavy Listiny základních lidských práv a svobod.

úpravy realizovány v praxi, výrazně by to snížilo sklon lidí utíkat se k dávkám místo hledání zaměstnání. Další možností, osvědčenou leckde na Západě, by bylo lidem, kteří žili na sociálních dávkách a posléze si našli zaměstnání, placené jenom o málo lépe, vyplácet po nějakou dobu určitou část těchto dávek i nadále tak, aby je to motivovalo takovou práci skutečně vzít.

2. Chronickou bolestí soustavy sociální pomoci u nás je její značné kapacitní poddimenzování v oblasti terénní sociální práce, organizace, financování, kapacit a kvality poskytovaných služeb. Zde je skutečná reforma zatím před námi – a neobejde se bez značných finančních nákladů, a to především z veřejných rozpočtů.

Závěrem: základní charakteristiky prvků soustavy sociálního zabezpečení

Prvky soustavy	Sociální pojištění	Státní sociální podpora	Sociální pomoc
Klienti	výdělečně činné osoby a osoby, za něž platí pojistné stát	demograanti	chudí (ohrožení, potřební)
Technika přerozdělování	pojistné plnění (důchody a dávky)	kategorizované dávky	adresné dávky a služby
Institucionální nositel	dosud stát, ve výhledu Sociální pojišťovna	stát	stát, obce, instituce občanského sektoru